

Természetesen nem azért soroltam fel ezeket egymástól elkülönítve, hogy megvonjam közöttük a válaszfalat, hanem azért, hogy tudatosítsam a tanár lelkében végbemenő bonyolult eljárásokat, amelyeket a helyes érzékkel bíró tanár intuíciója művészi színvonalra emelhet.

Szász Pálné Martos Nórá.

A történelmi regény pedagógiai értéke.

Esztétikusok, irodalomtörténészek évszázadokon át pontosan megfigyelték, hogy háborúk, forradalmak után, a művelt társadalmi osztályok hanyatlásával, mindig hanyatlott az irodalom színvonala. — Előbb a középszerűség, a magtalan mesélés állapotába süllyedt, majd néhány év alatt, előkészítendő az új formát, a keserűség, tagadó naturalizmusba hajolt. Egyes korokban már elsiratták a költészetet, így a franciák III. Napoleon alatt, csaknem ugyanakkor Piszárev a nagy esztéta az orosz lírát, és a forradalom után Gustav Lanson a francia lírát — nem egészen alaptalanul. Ha visszatérünk a két és fél évtizeddel ezelőtti irodalomra, nagy általánosságban egész Európa területén tapasztalhatjuk a hanyatlást. Az elmúlt világháború és forradalmak után egy-egy kimagaslóbb irodalmi művön kívül hosszú esztendőig a magyar könyvpiacra sem jelent meg közepesnél jobb mű. Szabó Dezső: *Elsodort falu*-ja és Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*-e voltak talán az első értékes művek hosszú idő után. Pedig éppen a háborúk és forradalmi idők szélesítik ki az olvasók körét, igénylik a több és jobb könyvet. Voinovich Géza megállapítása szerint ugyan talán éppen a megsokasodott olvasók okozzák a külsőséges, külterjes irodalom megszületését, a könyvek özönét, amelyből alig akad kiemelkedő alkotás. Az említett idők könyvei nagyrészt csupán a szórakozást, a mulattatást szolgálták. Tagadhatatlan, hogy pihenést nyújtottak a gondokban, félelmekben elfáradtagnak, de soha sem töltötték be az irodalom magasabb céljait, nemzeti és erkölcsi hivatását. Pedig a háborúkban elfáradt, megritkult nemzet, a forradalmakban sekélyessé vált néplélek éppen az irodalom mélységéből oktató értékéből, példát mutató tanításaiból várja öntudatának felemelését, az új küzdelmekre erősítő lelkesítést.

A ma sok írója, néhány tiszteletreméltó kivételtől eltekintve, nem látja a kor, a háború, a nemzetközi áramlatok között beállt szükségességeket, nem tölti be az irodalom nemzeti és erkölcsi hivatását, mesélő csupán, amikor oktatónak is kellene lennie, az ötletet használja a gondolat helyett és hangulatot nyújt, amikor érzéseket kellene éreztetnie. Tehát az általánosan megfigyelt kortűnet szerint csupán a középszerűségig jut el, a magtalan mesélés állapotába süllyed, szórakoztat csupán, pedig soha sem volt nagyobb szükség az oktatóra, az öntudat, a nemzeti érzés ébresztőjére, az erkölcsi példák javító tanításaira, a rossz megmutatására, a nemzetre, emberre, fajtára nézve ártalmas dolgok megbélyegzésére.

A magyar pedagógusok a javító célzatú társadalmi regény mellett legfontosabbnak tartják nevelés szempontjából a történelmi

regényt. Több előadás és megbeszélés, számtalan cikk és tanulmány alapján megállapíthatjuk, hogy ez a fontosság azonban nem a megszokott, a régi történelmi regényre vonatkozik. A változó idők más-más típusú írást, más-más szempontú mondanivalót követelnek. Eötvös, Jósika, Kemény más időkben, mást tartottak elmondandónak, mint Jókai, aki lángeszével, szárnyaló képzeletével felolvadt a történelemben és átköltötte azt. Gárdonyi halhatatlan hőseihez háttérnek rajzolta a történelmet. Mikszáth szűnnek. Aki a mának szóló életet lehelte bele, az Herczeg Ferenc, mind magyar tárgyú regényeiben, mind pedig a Bakács Tamás alakja körül megrajzolt történet, az egész akkori Rómának tökéletes életizével. — Kodolányi és Gulácsy is a mához tudnak szólni, évszázadok távlatából, régi századok magyjainak nyelvével. Ennek ellenére éppen ők azok, akiknek olykor hibául rójják fel a nyelvezetet, gyakorta régieskedésnek említik a régít. Beszélhetünk nyelvi nehézségekről, de nem kívánhatjuk minduntalan, hogy az író leszálljon a kényelmes és csupán szórakozni akaró olvasóhoz. Meg kell kísérlnie a nevelésnek, hogy az olvasót emelje fel az íróhoz, tanítsa meg a régi nyelv szépségének, a tömör mondatok, súlyos jelzők értékének felismerésére és élvezetére. A *Nagy Lajos* és *Jezabel* nyelvezetének értékeit érdemes még nehézségek árán is felmérni, mert ha tagadhatatlanul nehéz is, sohasem nehézkes, csupán súlyos és pompás, mint a gondos ötvösművész remeke. Az *Emese álma* regényciklus olykor szótárt kívánó nyelvezetébe behatolni, azt elemezni nemcsak élvezet, de tudományos többletet is eredményez. Kodolányi gondos nyelvészeti kutatások alapján egy valószínű nyelvet költ ebben a munkájában, érezteti azt a kialakulóban lévő nyelvet, amely egy nemzetnek, a magyarságnak egységes hangját adta. Ilyen nyerhető értéktöbbletek mellett nem szabad az olvasónak csupán a kényelmes szórakozást keresnie, vállalt vonnia súlyos nemzeti értékek felett és megriadnia a megértésükkel járó nehézségektől. A mai történelmi regényírás nemcsak a történelmi kutatásokra támaszkodik, hanem régészeti, élettani, nyelvészeti, tudományos kutatások eredményeit is felhasználja. Eltekintve tehát a nemzeti érzés, az öntudatosítás emelésétől, a műveltség kiszélesítésére is többet mond a régieknél. Ha ezt a többletet még a múltba helyeztük, de időszerű, művészi mondanivaló is kíséri, akkor a mai történelmi regény teljes mértékben betölti nevelő hivatását.

Talán a legértelmesebb fogalmazásban Macaulaynál találjuk meg azt, ami történelmi regényíróinknak, különösen az évtizedekig kisebbségi sorsban élőknek, ösztönzést adott az alkotásra, erőt a csüggedés ellen, a megalázások elviselésére, munkakedvet és kitartást a magyarság megmaradásáért vívott láthatatlan és gyakran személytelen harcra. Egy ország van, amely az elmúlt törvénye felett áll. Ez az ország a szabad lelkiismeret, a művészet és az irodalom örök birodalma. Van győzelem, amit nem követ vereség. Ez a szellem győzelme. Ezt a macaulayi igazságot érezték át az erdélyi írók, amikor halhatatlan műveikben elmondták a mának szóló mondanivalót, letűnt évszázadok hőseinek szájával és a kisebbségi élet gyilkos éveit alatt ezzel őrizték, erősítették a magyarság lelkét.

Makkai Sándor, Kós, Nyirő, Tamási, Székely és még annyian mások, passzív transsilvánizmusukban, a fajtájukért érzett felelősség tudatában alkották meg azokat a műveket, amelyek irodalmi szépségeiken túl, egy nép megmaradásának segítői voltak. Hogy politikai mondanivalóik voltak? Erre mindenem túl magyarázat a kisebbségi sors, az állandó küzdelem, a toll erejével folytatott harc. Különben is a magyar íróknak mindig voltak politikai mondanivalói, hiszen az elnyomás évszázadai alatt a magyar író a jó hazafit jelentette, tehát nem feledkezhetett meg sohasem nemzetének fájdalmas kérdéseiről, nem törekedhetett sohasem csupán művészi célokra.

Ma talán még inkább mint bármikor az elmúlt évszázadok alatt, a magyar történelmi regényírás a nemzet sorsáért, felemelkedéséért, lelkiségének öntudatosításáért hivatott alkotni. Hogy alkotásának nyelvezete mai, vagy régies, ez nem döntheti el értékét, ez nem lehet értékelésének alapja. Hogy hősei királyok, hadvezérek, nagyasszonyok, szürke földturók, vagy igátvonó cselédek, ez sem lehet kérdés. A világirodalom egyik legszebb történelmi alkotása a korán elhalt Hermann Löns: *Ordások* című regénye, amely kisemberek életén át adja a harmincéves háború vérvizataros korának megelevenítő, például szolgáló rajzát. Wass Albert: *Mire a ják megnőnek* és a *Kastély árnyékában* című új történelmi regényeinek nincsenek ismert hősei, mégis úgy tudja elmondatni a szabadságharcot követő nemzetiségi, társadalmi problémák legégetőbb kérdéseit, hogy értelmüket beleégeti az olvasó lelkébe. Tehát nem lényeges, hogy milyen hősei vannak a mai történelmi regénynek, nem bírálati alap, hogy mai vagy régies nyelven szól-e az olvasóhoz, csupán az a követelménye, hogy betöltsse nemzetnevelő hivatását. Művészi megoldással, irodalmi értékkel szóljon a ma magyarságához, erősítse öntudatát, szolgálja nemzeti céljait, adjon hangot problémáinak, emelje erkölcsileg, szélesítse műveltségét, tegye büszkévé fajtájára és szerettesse, még inkább szerettesse meg vele a földet, amely a Haza, a népet, amely vér a véreből és a Hazának fenntartója.

Tamás Kálmán.

S Z E M L E

Tervek, javaslatok, gondolatok.

Nemzetnevelés és természettudomány.

Mind hivatásos nevelőink, mind azok, akiknek igazán lelkén fekszik a magyar Hazának, és ebben a magyar embernek jövője, a jövőendő csztendők legfontosabb cselekményének a nevelést tartják. Nevelni az egész magyar népet, a »kiművelt fők« számát szaporítani, az ismereteket a nép közé elhíntetni, a szépre és jóra való nevelésen keresztül a népet erkölcsössé és jellemessé tenni, ez a legfontosabb és igen sürgős feladatunk.

A nevelést el kell kezdeni. De azért ne akarjunk mindenkit egyszerre nevelni. Kezdjük el szépen a gyermek nevelését a népszokásokban. Gondoskod-